

Uchwała z dnia 5 października 1995 r.
III AZP 27/95

Przewodniczący SSN: Walery Masewicz (sprawozdawca), Sędziowie SN: Adam Józefowicz, Jerzy Kwaśniewski, Walerian Sanetra, Andrzej Wróbel,

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Waldemara Grudzieckiego, w sprawie ze skargi Stanisława K. na decyzję Wojewody C. z dnia 17 stycznia 1995 r. [...] w przedmiocie odmowy zwolnienia z odbycia zasadniczej służby wojskowej z powodu konieczności prowadzenia gospodarstwa rolnego nabytego notarialną umową darowizny, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 5 października 1995 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Naczelny Sąd Administracyjny-Ośrodek Zamiejscowy w Katowicach postanowieniem z dnia 27 czerwca 1995 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c. w związku z art. 211 k.p.a.

1. Jakie przesłanki rozstrzygają o tym, że gospodarstwo rolne stanowi lub może stanowić "zorganizowaną całość gospodarczą" (art. 55³ k.c. w zw. z art. 39 ust. 5 i art. 87 ust. 2 pkt 5 zdanie drugie ustawy z dnia 21.11.1969 r., o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej - jednolity tekst: Dz.U. 1992 r., Nr 4, poz. 16);

2. Czy w stosunku do żołnierza odbywającego zasadniczą służbę wojskową, który nabył gospodarstwo rolne w trakcie tej służby zachodzi wymóg osobistego prowadzenia go i osobistej pracy w nim (art. 87 ust. 2 pkt 5 cytowanej ustawy) ?

p o d j ą ł następującą uchwałę:

1. Nabycie przez żołnierza gospodarstwa rolnego podczas odbywania zasadniczej służby wojskowej, może spowodować konieczność osobistej pracy tego żołnierza na tym gospodarstwie jeżeli wielkość nabytego gruntu, wyposażenie w maszyny rolnicze, rozmiary produkcji rolnej i inne okoliczności, a także stosunki osobiste i rodzinne wskazują, że bez osobistej pracy nabywcy, gospodarstwo to nie byłoby w stanie prowadzić normalnej działalności (art. 87 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony jednolity tekst: Dz. U z 1992 r., Nr 4, poz. 16 ze zm.);

2. Odmówić udzielenia odpowiedzi na pozostałą część zagadnienia prawnego.

U z a s a d n i e

Zagadnienie prawne przedstawione w postanowieniu Naczelnego Sądu Administracyjnego-Ośrodek Zamiejscowy w Katowicach wyłoniło się na tle następującego stanu faktycznego: żołnierz zasadniczej służby wojskowej stał się na podstawie umowy darowizny sporządzonej w formie aktu notarialnego właścicielem gospodarstwa rolnego o ogólnej powierzchni 1.87 ha z domem mieszkalnym drewnianym przeznaczonym do rozbiórki oraz rozpoczętą budowę nowego budynku mieszkalnego. Gospodarstwo posiada także niezbędne budynki gospodarcze, inwentarz żywy, podstawowe maszyny

rolnicze. W dniu nabycia własności w gospodarstwie zamieszkiwali rodzice obdarowanego w wieku 57 i 45 lat uprawnieni do dalszego zamieszkiwania na podstawie służebności mieszkania oraz jego siostra, uczennica szkoły podstawowej. Rodzice obdarowanego nie są zdolni do pracy z powodu złego stanu zdrowia, co wykazał on odpowiednimi zaświadczeniami lekarskimi.

Wątpliwości prawne Naczelnego Sądu Administracyjnego odnosiły się do dwóch kwestii: a) oceny czy w świetle art. 87 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony (jednolity tekst: Dz. U. z 1992 r., Nr 4, poz. 16) oraz art. 55³ kodeksu cywilnego obiekt gospodarczy nabyty przez Stanisława K. stanowi on gospodarstwo rolne [...] będące "zorganizowaną całość gospodarczą" oraz b) wymogu osobistego prowadzenia gospodarstwa rolnego i osobistej pracy na nim, także w wypadku nabycia takiego gospodarstwa przez żołnierza w czasie odbywania zasadniczej służby wojskowej.

Przechodząc do drugiej części zagadnienia prawnego warto przytoczyć obszernie fragmenty uzasadnienia postanowienia Naczelnego Sądu Administracyjnego dotyczące tej właśnie kwestii. Art. 87 ust. 2 pkt 5 ustawy - zauważa Naczelny Sąd Administracyjny - zbudowany jest zasadzie na alternatywy rozłącznej.

Pierwsza część odnosi się do sytuacji, gdy gospodarstwo rolne pozostaje, na podstawie tytułu prawnego, w posiadaniu żołnierza, który je prowadzi.

Drugi wariant przewiduje, że wstępny żołnierza pobiera emeryturę lub rentę inwalidzką z powodu prowadzenia gospodarstwa rolnego "a zarazem prowadzenie gospodarstwa jest uzależnione od jego osobistej pracy". Nie skonkretyzowano, czy wyraz "jego" odnosi się do wstępnego, czy do żołnierza (zstępnego). W odniesieniu do poborowych ubiegających się o odroczenie zasadniczej służby wojskowej ze względu na osobiste prowadzenie gospodarstwa rolnego zawarta jest w przepisie wskazówka, iż chodzi o osobistą pracę "poborowego" (art. 39 ust. 1 pkt 2 in fine). Przepis ten postanawia zarazem, że prowadzenie gospodarstwa rolnego (wariant pierwszy) daje podstawę odroczenia tylko wtedy, gdy jest "osobiste".

Przepis odnoszący się do żołnierzy (art. 87 ust. 2 pkt 5 ustawy) nie wymienia tego warunku, choć w innym miejscu wskazuje się na taki wymóg (art. 88 ust. 1). Ta "inność" redakcyjna art. 87 ust. 2 pkt 5 prowadzi do rozbieżności orzecznictwa NSA.

W jednym z wyroków uznano, że posiadanie zorganizowanego gospodarstwa rolnego, zdolnego do prowadzenia produkcji rolnej, nie eliminuje jeszcze potrzeby wykazania konieczności osobistego prowadzenia przez żołnierza tego gospodarstwa (wyrok z 15 czerwca 1993 r., SA/P 1278/93). W innym zaś wyroku, odnoszącym się do poborowego, będącego właścicielem gospodarstwa o pow. 4,36 ha, wyrażono pogląd, że wystarczy, jeśli podejmuje "stosowne decyzje gospodarcze, od których zależy funkcjonowanie gospodarstwa rolnego, inaczej mówiąc, kiedy osobiście kieruje gospodarstwem rolnym" (wyrok z 24 sierpnia 1994 r., Sa/Gd 1644/94). Spójność prawa (art. 39 ust. 1 pkt 2 i art. 87 ust. 2 pkt 5 w zw. z art. 88 ust. 1 ustawy) przemawia za trafnością poglądu wyrażonego w pierwszym wyroku, tj. za potrzebą ustalenia, że żołnierz odbywający zasadniczą służbę wojskową może być zwolniony z odbycia reszty służby, gdy osobiście ma prowadzić nabyte gospodarstwo rolne wykonując tam osobiście pracę. Oznaczałoby to odniesienie wymogu "osobistej pracy" do obu wariantów art. 87 ust. 2 pkt 5 ustawy.

Organ, który wydał zaskarżoną decyzję stanął na stanowisku, że ciężar prowadzenia

gospodarstwa darowanego skarżącemu można przerzucić na jego rodziców, którzy powinni go wyręczyć w pracach w gospodarstwie.

Sąd Najwyższy podziela sugestię wyrażoną przez Naczelny Sąd Administracyjny na marginesie przedstawionych wątpliwości, że warunek osobistego prowadzenia nabytego gospodarstwa rolnego i osobistej na nim pracy stanowi przesłankę ustawową decyzji o zwolnieniu żołnierza z zasadniczej służby wojskowej nie wdając się w rozważania, czy przepis art. 87 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. istotnie zbudowany jest na zasadzie "alternatywy rozłącznej". Wniosek taki uzasadniony jest nie tylko względami na spójność prawa przynajmniej w obrębie jednego aktu ustawodawczego ale także przesłankami logicznymi i celowościowymi. Konieczność osobistego prowadzenia gospodarstwa rolnego stanowi w treści art. 87 ust. 2 pkt 5 analizowanej ustawy przesłankę nadrzędną, swego rodzaju "klamrę" spinającą obydwie części owej "alternatywy rozłącznej" wynikającej jakoby z tej normy prawnej. Trudno zresztą w ogóle wyobrazić sobie inną treść tego przepisu skoro hipotetycznie zakładana możliwość "prowadzenia" gospodarstwa rolnego przez żołnierza także za pośrednictwem innych osób nie mogłaby stanowić - nawet według domniemanych intencji ustawodawcy - równorzędnej ustawowej podstawy zwolnienia go z zasadniczej służby wojskowej. Przyjęcie takiej bezpodstawnej w istocie rzeczy sugestii oznaczałoby, że prawodawca regulując wypadki odroczenia i zwolnienia z zasadniczej służby wojskowej realizowałby różne, wzajemnie sprzeczne cele w całkowicie nieuzasadniony sposób różnicując obywateli znajdujących się w jednakowej sytuacji faktycznej i prawnej. Tylko obiektywnie oceniana konieczność osobistej pracy na nabytym gospodarstwie rolnym może stanowić miarodajną, prawnie i społecznie wytłumaczalną przyczynę zwolnienia z zasadniczej służby wojskowej. Ciężar zagadnienia prawnego przesunął się zatem z kwestii konieczności osobistego prowadzenia gospodarstwa rolnego na okoliczności, które obiektywnie mogą usprawiedliwiać taką konieczność. Mogą być one różne, a końcowy wniosek co do takiej konieczności musi być wynikiem określonej syntezy. Niniejsza uchwała powołuje się na niektóre, najbardziej typowe okoliczności mające zarówno walor przesłanek odwołujących się do przedmiotowych cech gospodarstwa rolnego (tj. jego obszaru, wyposażenia w budynki i urządzenia techniczne itp.), jak i do okoliczności podmiotowych, tj. sytuacji osobistej i rodzinnej żołnierza, tj. możliwości korzystania z pomocy członków rodziny, domowników itp.

Pierwsza część zagadnienia prawnego nawiązuje natomiast do zauważonej także przez Naczelny Sąd Administracyjny pewnej rozbieżności w orzecznictwie co do pojęcia gospodarstwa rolnego. W wersji zawartej w postanowieniu Naczelnego Sądu Administracyjnego nadano jednak pojęciu gospodarstwa rolnego charakter abstrakcyjny, ogólnoteoretyczny nie nawiązujący do okoliczności konkretnej sprawy, w której zresztą nikt nie kwestionował, że ubiegający się o zwolnienie z zasadniczej służby wojskowej nabył gospodarstwo rolne.

Pytanie prawne bynajmniej nie koncentruje się wokół treści i zakresu zwrotu "gospodarstwo rolne", lecz zmierza raczej do uzyskania odpowiedzi na pytanie w jakich okolicznościach gospodarstwo to stanowi "zorganizowaną całość gospodarczą" a zatem odwołuje się do definicji zawartej w art. 55³ kodeksu cywilnego. Powołany przepis uznaje za gospodarstwo te składniki, które stanowią pewien zorganizowany, spójny minisystem gospodarczy zdolny do osiągania założonych celów. Gospodarstwo przestaje być zorganizowaną całością, jeżeli brak jednego z elementów tego minisystemu

uniemożliwia prowadzenie normalnej działalności w zakresie produkcji rolnej lub hodowlanej. Żaden ze składników gospodarstwa rolnego wymienionych w art. 55³ kodeksu cywilnego, nie zespolony z pozostałymi, nie nadaje sam przez się gospodarstwu cechy zorganizowanej całości, aczkolwiek z pewnością posiada odrębną wartość i może być przedmiotem obrotu.

Ta część pytania prawnego ma jednak niewielkie znaczenie dla rozstrzygnięcia tej sprawy skoro decyzje organów administracji I i II instancji nie kwestionują tego, że ubiegający się o zwolnienie ze służby wojskowej nabył gospodarstwo rolne. Z tych m.in. względów Sąd Najwyższy uznał, że udzielenie odpowiedzi na tę część zagadnienia prawnego jest zbędne.

=====